

J. Verbesselt, E. van Ermen, R. van Uytven, e.a., *De adel in het hertogdom Brabant* (Brussel: Centrum Brabantse Geschiedenis, Universitaire Faculteiten Sint-Aloysius, 1985, 209 blz., Bf635,-).

Hoewel studies betreffende maatschappelijke elites sedert enige jaren een passende aandacht krijgen, weten wij nog verbazend weinig over de rol en positie van de adel in de belangrijkste gewesten van de Nederlanden. Na de al-oude genealogische beschrijvingen, verdient deze bovenlaag nog systematischer te worden doorgelicht op zijn interne geledingen, mobiliteit, openheid of afsluiting, vermogensevolucie en levenswijze. Als neerslag van een lezingencyclus aan de Brusselse St.-Aloysiusfaculteiten ligt nu een bundel opstellen voor die de ontwikkeling van de Brabantse adel tijdens het ancien régime in een aantal aspecten behandelt. Hoewel er weinig redactionele eenheid is gebracht in dit boek — sommige bijdragen zijn uitvoerig geannoteerd, andere bieden slechts een summier bibliografie; de stijl en presentatie van de stukken lopen erg uiteen — mag het worden verwelkomd als een belangrijke stap vooruit. Alle bijdragen steunen op origineel onderzoek, zijn zeer informatief en vaak innoverend. Het belang van deze case-studies overschrijdt de grenzen van het hertogdom, niet alleen omdat de adelsfamilies zelf voortdurend in meerdere gewesten opereerden, maar ook omdat de benadering veelal inspirerend genoemd kan worden.

In zijn studie naar de oudste sporen van de Brabantse adel neemt Verbesselt stelling tegen de opvattingen van Ganshof en anderen die de opkomst van de ridderschap en haar opname in de adel vrijwel uitsluitend vanuit de vorstenhoven benaderen. Daarentegen levert zorgvuldige optekening van namen, kwalificaties en omstandigheden van de vermelding een meer genuanceerd beeld op. Plaatselijke omstandigheden en afhankelijkheden bepaalden de evolutie van de macht van een familie, maar het verwerven van een positie als heer van een belangrijk dorp woog in de dertiende eeuw zeker zwaarder dan de al dan niet edele afstamming. Het is jammer dat dit nogal brokkelige maar rijk gedocumenteerde stuk geen verificatie toelaat via een notenapparaat.

E. van Ermen geeft een uitstekend overzicht van de evolutie van het geslacht Van Weze-maal dat gedurende drie eeuwen een voorname politieke rol heeft gespeeld, hoewel het in de twaalfde eeuw nog werd beschouwd als ministeriaal. Er bestond een nauwe wisselwerking tussen invloed en vermogen. De laatste telg, Jan II (1417-1464) speelde een actieve rol in de gezagscrisis rond hertog Jan IV. Mogelijk daarom schoof Filips de Goede hem later opzij. Degelijk en helder als steeds is het artikel van R. van Uytven dat een synthese biedt van de rol van de laatmiddeleeuwse Brabantse adel. Hij beklemtoont de grote inkomens- en statusverschillen, de hoge mobiliteit als gevolg van militaire tegenslagen en inflatie. De politiek van de hertogen van Bourgondië die de grote adel nadrukkelijk steunden, droeg verder bij tot een concentratie van vermogens en machten.

L. Duerloo wijdt interessante beschouwingen aan de processen die in de achttiende eeuw werden gevoerd ter staving van een door uiterlijke tekenen gevoerde adellijke staat. De studie van de heraldische processen toont aan dat de overheid vrij effectief de neiging bestreed van stedelijke notabelen om ongeoorloofd een adellijke status te voeren; deze ambitie betekende voor de staat een behoorlijke bron van inkomsten. In dezelfde zin beschrijft H. Vandormael de opgang van de handelaarsfamilie Scockaert uit Edingen via de ambtsadel ten persoonlijke titel en via het verwerven van heerlijkheden tot die van het Land van Gaasbeek. Een dergelijke titel bood dan weer uitzicht op hoge bestuursambten. Heel anders zag de Antwerpse adel er uit in de achttiende eeuw, schrijft K. Degryse: daar ging het om recent

geadelde zeer kapitaalkrachtige kooplieden. Bijzonder boeiend is de bijdrage van M. van den Berg die Veblens theorie over de *leisure class* toetst aan een heel precieze beschrijving van de hofadel rond landvoogd Karel van Lorreinen (1741-1780). Door een opzienbarend gedrag, gericht op zuivere ere-ambten zonder reële macht, een aanzienlijk dienstpersoneel, veel culturele bestedingen, opvallende verspillingen in kansspelen en luisterrijke feesten, manifesteert die hofadel zich nadrukkelijk als een ongenaakbare toplaag. Zoals de auteur opmerkt, luiden de volgende vragen vanzelfsprekend: hoe is het kapitaal vergaard om deze levenswijze te kunnen ontplooiën, hoe wordt het (eventueel) in stand gehouden? Hoe verhoudt de hier beschreven vegetatieve *leisure class* zich tot de reële machtscentra? De band tussen status en reële politieke macht vormt het onderwerp dat P. Janssens behandelt. In de Staten noteert hij een snelle uitbreiding van de tweede stand in de zeventiende eeuw als gevolg van de leensverheffingen. De Staten reageerden hier tegen zelf in 1663 met een meer selectieve reglementering teneinde de minvermogenden uit te sluiten. De Staten behielden een stevige greep op de financiële middelen van de overheid die er niet in slaagde deze tussenmacht uit te schakelen.

Al met al dus een reeks waardevolle studies die vele aspecten in een nieuw daglicht plaatsen en daarmee hopelijk aanzetten tot systematische monografieën over de adel.

W. P. Blockmans

M. Grever, e.a., ed., *Een tijpe van de sluier: vrouwengeschiedenis in Nederland, IV, Vrouwendomein. Woongeschiedenis van vrouwen in Nederland* (Amsterdam: SUA, 1986, 176 blz., f17,50, ISBN 90 6222 141 6).

Het sociale leven in Nederland in de moderne tijd is vaak gekarakteriseerd met de gemeenplaats 'de opkomende burgerij' en haar wat vinniger supplement, 'de dominante gezinsideologie'. In deze voorstelling vervulde het leven van de gemiddelde vrouw een even gemiddelde functie, de verzorging van man en kinderen in het befaamde kerngezin. Zo'n voorspelbaar, uniform en stabiel gegeven lijkt historisch nauwelijks interessant, zodat er weinig aandacht aan werd besteed. Vrouwenhistorici deden dat wel, maar eigenlijk vooral in de vorm van een aanklacht tegen dit gegeven; de doeltreffendheid van deze termen zelf werd voor de modernere tijd niet bestreden. De artikelen in *Vrouwendomein* kunnen echter worden gelezen als een correctie op deze al te gangbare opvattingen. Van de elf thema's, die variëren van twaalfde-eeuwse nonnenkloosters tot de contemporaine levensomstandigheden van Creools-Surinaamse immigranten, geven er negen een schets van vrouwen die niet hun huis deelden met man en kinderen en wier leven niet draaide om de huishoudelijke verzorging van het gezin. De vele vrouwen die in een collectief leefden, zoals nonnen, begijnen en (in deze eeuw) kostschoolbewoonsters en verpleegsters; die kleine huishoudingen vormden met vriendin, zuster of broer; prostituées die van bordeel naar bordeel trokken; en vele alleenstaande vrouwen die kostgangers in huis namen of zelf in een tehuis hun intrek zochten; al deze groepen geven de sociale en historische beperking aan van 'de burgerlijke huisvrouw'. Dat het leven binnenshuis ook voor deze vrouwen de regel was wordt in de titel *Vrouwendomein* bevestigd maar de verzameling portretten laat de grote diversiteit zien die achter deze regel schuilging. Als de '*gezinsideologie*' al 'dominant' was, dan blijft het nog de vraag waar en hoe deze in de praktijk effectief was. Dat blijkt bijvoorbeeld uit twee artikelen